

AUTOREFERAT

1. Imię i nazwisko

Jerzy Kuzicki

2. Posiadane dyplomy, stopnie naukowe/artystyczne – z podaniem nazwy, miejsca i roku ich uzyskania oraz tytułu rozprawy doktorskiej:

- a) Dyplom ukończenia studiów magisterskich, Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Rzeszowie, 1996

1991 – 1996 – studia magisterskie na kierunku Historia w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Rzeszowie ukończone z wynikiem bardzo dobrym.

1996 – obrona pracy magisterskiej nt. *Druga pielgrzymka Jana Pawła II do Polski, 16-23 czerwca 1983 r.*

- b) Dyplom doktora nauk humanistycznych w zakresie historii, Wydział Socjologiczno-Historyczny Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2003

2003 – publiczna obrona rozprawy doktorskiej nt. *Walery Wielogłowski (1805-1865). Życie i działalność polityczno-społeczna i gospodarcza*

Promotor w przewodzie doktorskim: prof. UR dr hab. Marian Stolarczyk

Recenzenci w przewodzie doktorskim: ks. prof. dr hab. Stanisław Nabywaniec (Uniwersytet Rzeszowski) i prof. dr hab. Stanisław Gajewski (Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie).

Obrona pracy doktorskiej odbyła się 27 listopada 2003 r. W dniu 11 grudnia 2003 r. Rada Wydziału Socjologiczno-Historycznego Uniwersytetu Rzeszowskiego nadała mi stopień doktora nauk humanistycznych w zakresie historii. Doktorat został wyróżniony indywidualną nagrodą Rektora UR.

3. Informacje o dotychczasowym zatrudnieniu w jednostkach naukowych /artystycznych.

1996-1997: asystent-stażysta w Zakładzie Historii XIX wieku Instytutu Historii Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Rzeszowie.

1997-2004: asystent w Zakładzie Historii XIX wieku Instytutu Historii Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Rzeszowie (od 2001 Uniwersytetu Rzeszowskiego).

od 31 I 2004: adiunkt w Zakładzie Historii XIX wieku, dziejów Polonii i Emigracji (do 2010 Zakład Historii XIX wieku) Instytutu Historii Uniwersytetu Rzeszowskiego.

4. Wskazanie osiągnięcia wynikającego z art. 16 ust. 2 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz.U. nr 65, poz. 595 ze zm.):

a/ autor / autorzy, tytuł / tytuły publikacji, rok wydania, nazwa wydawnictwa

Jerzy Kuzicki, *Nieść wiarę i nadzieję na obcej ziemi. Polskie duchowieństwo katolickie w życiu religijnym i polityczno-społecznym Wielkiej Emigracji we Francji (1831-1863)*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2014, ss. 842 (recenzja wydawnicza ks. prof. dr hab. Zygmunt Zieliński).

b/ omówienie celu naukowego/artystycznego ww. pracy/prac i osiągniętych wyników wraz z omówieniem ich ewentualnego wykorzystania

Moje zainteresowania naukowe koncentrują się wokół problematyki Wielkiej Emigracji i duchowieństwa katolickiego w epoce porozbiorowej. W prezentowanej monografii łączę te dwa nurty badawcze. Jej celem było wypełnienie luki w historiografii, dotyczącej losów i udziału polskich duchownych w wyjątkowym w dziejach porozbiorowych czasie, jakim była Wielka Emigracja we Francji. Literatura poświęcona temu okresowi jest obfita i wieloaspektowa. Powstały prace dotyczące m.in. prądów i ugrupowań politycznych, życia literackiego, instytucji emigracyjnych. Istnieje również bogata literatura biografistyczna. Jednakże w różnorodnym piśmiennictwie tematycznie związanym z Wielką Emigracją zabrakło spojrzenia z perspektywy jednej z grup społecznych jej uczestników, jaką stanowili duchowni (księża i zakonnicy). Poza tym, jak wskazuje analiza historiograficzna, w badaniach nad zaangażowaniem duchowieństwa katolickiego w sprawy narodowe widoczne są dysproporcje na korzyść księży i zakonników działających w latach 1831-1863

na ziemiach polskich. W dotychczasowych opracowaniach duchowieństwu polskiemu na emigracji we Francji w okresie międzypowstaniowym poświęcono (poza monografiami zmartwychwstańców) zaledwie kilka prac o charakterze przyczynkarskim, wykorzystując przy tym mało reprezentatywną i niekompletną podstawę źródłową. Zwykle w pracach historycznych zauważane jest znaczenie Zgromadzenia Zmartwychwstania Pana Naszego Jezusa Chrystusa (zmartwychwstańców), które zdominowało życie duchowe Wielkiej Emigracji, ale daleko mu było do reprezentowania ogółu duchowieństwa polskiego na obczyźnie. W historiografii, poza kilkoma akapitami lub kilkustronicowymi opracowaniami, marginalizowany jest problem duchownych uczestników powstania listopadowego, przybywających do Francji z główną falą wychodźstwa po zakończeniu walki. W ogóle nie pojawiają się informacje dotyczące księży-emigrantów, chroniących się na ziemi francuskiej przed represjami zaborców w okresie międzypowstaniowym (np. po powstaniu krakowskim, Wiośnie Ludów, spiskach niepodległościowych). Tak więc w historiografii duchowieństwo katolickie ukazwane jest niejako na marginesie dziejów Wielkiej Emigracji.

Spśród badaczy, którzy w istotny, ale fragmentaryczny sposób poruszali interesujące mnie zagadnienia należy wymienić takich m.in. historyków Kościoła katolickiego jak: ks. Edmund Nowak, ks. Paweł Smolikowski, ks. Mieczysław Żywczyński, ks. Zygmunt Zieliński, ks. Roman Dzwonkowski, ks. Bolesław Micewski, ks. John Iwicki, ks. bp Józef Guzdek, ks. Artur Kardaś, Andrzej Wroński. Problem ten poruszali badacze zajmujący się Wielką Emigracją: Lubomir Gadon, Adam Lewak, Ludwik Gocel, Marian Tyrowicz, Sławomir Kalembka, Jan Ziółek, Władysław Rostocki, Ryszard Bender, Barbara Konarska, Stefania Sokołowska, Jan Wszolek, Bogusław Cygler, Jerzy Skowronek, Robert Bielecki, Kazimierz Dopierała, Antoni Cetnarowicz, Wiesław Caban, Henryk Żaliński, Norbert Kasperek, Krzysztof Marchlewicz, Janusz Pezda, Joanna Nowak, Hubert Chudzio. Również w opracowaniach historyków francuskich: Matthieu Brejona de Lavergnée, Jacquesa-Oliviera Boudona, Madeleine Hardy czy Gabriela Garçonona można znaleźć wątki dotyczące polskiego duchowieństwa. Tytuły prac wyżej wymienionych, a także niewymienionych tutaj autorów znajdują się w obszernej bibliografii mojej rozprawy prezentowanej jako „osiągnięcie naukowe”.

Podstawę przeprowadzonych badań stanowiły źródła rękopiśmienne i drukowane. Ze względu na temat rozprawy konieczne okazało się korzystanie ze zbiorów polskich oraz francuskich i watykańskich. Stwarzało to duże trudności z uwagi na rozproszenie materiałów, dotyczących wielu osób. Bardzo ważne źródła, pozwalające odtworzyć losy polskich

duchownych, zachowały się w centralnych archiwach francuskich: Archiwum Ministerstwa Obrony (Service Historique de l'Armée de Terre) w Vincennes; Archiwum Narodowym Francji (Archives Nationales); Archiwum Archidiecezji Paryskiej (Archives de l'Archevêché de Paris); Archiwum Ministerstwa Spraw Zagranicznych (Archives du Ministère des Affaires Étrangères) oraz archiwach departamentalnych w Amiens, Châteauroux, Strasburgu, Nantes, Laval i Wersalu. W Archiwum Watykańskim (Archivio Segreto Vaticano) kwerendzie poddano cztery zespoły (Archivio Storico della Segreteria di Stato; Archivio della Nunziatura Apostolica in Vienna; Archivio della Nunziatura Apostolica in Parigi; Archivio particolare di Pio IX). Wśród polskich źródeł archiwalnych pierwszorzędne znaczenie dla podjętych przez mnie badań miały zbiory dwóch siostrzanych bibliotek: Biblioteki Polskiej w Paryżu i Biblioteki Czartoryskich w Krakowie. Zgromadzona tam korespondencja, dokumenty osobiste (teki emigrantów) oraz archiwalia organizacji emigracyjnych pozwoliły zbadać udział duchownych w życiu polskiego wychodźstwa. Podobne znaczenie posiadały zbiory Archiwum Zgromadzenia Zmartwychwstania Pańskiego w Rzymie (zwłaszcza spuścizna epistolarna pierwszych członków zgromadzenia i wybitnych przedstawicieli polskiego wychodźstwa). Ważne okazały się również dokumenty emigracyjne przechowywane w Bibliotece Polskiej Akademii Nauk i Polskiej Akademii Umiejętności w Krakowie, Bibliotece Jagiellońskiej, Bibliotece Polskiej Akademii Nauk w Kórniku. Materiał biograficzny wykorzystany w tej pracy pochodzi również z krajowych archiwów kościelnych, wśród których trzeba przede wszystkim wymienić krakowskie archiwa (Archiwum oo. Bernardynów, Archiwum Zakonu Pijarów, Archiwum Metropolitalne) oraz Archiwum Metropolitalne w Poznaniu i Archiwum Diecezjalne w Tarnowie. Mniejsze, choć istotne znaczenie, miały zbiory rękopiśmienne zgromadzone w Centralnym Archiwum Ukrainy we Lwowie, Bibliotece im. Stefanyka we Lwowie, Archiwum Głównym Akt Dawnych, Bibliotece Uniwersytetu Warszawskiego, Bibliotece Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. Niewielkie rezultaty przyniosła kwerenda w zbiorach zakonnych dominikanów, franciszkanów, reformatów, podobnie jak w archiwach diecezjalnych w Warszawie, Lublinie, Kielcach. Ważną grupę źródeł stanowi drukowana korespondencja, dzienniki, pamiętniki, druki ulotne i tzw. schematyzmy kościelne z tego okresu. Nie mniej istotna okazała się analiza prasy emigracyjnej. Kwerendzie zostało poddanych ok. 30 tytułów prasowych związanych z określonymi opcjami politycznymi Wielkiej Emigracji. Równie przydatna okazała się wydana drukiem staraniem zmartwychwstańców korespondencja współzałożycieli zgromadzenia ks. ks. Hieronima Kajsiewicza i Piotra Semenki. Pełny wykaz źródeł archiwalnych i drukowanych z ich opisami znajduje się w bibliografii monografii.

Systematyczne badania nad duchowieństwem Wielkiej Emigracji, których rezultatem jest rozprawa *Nieść wiarę i nadzieję na obcej ziemi. Polskie duchowieństwo katolickie w życiu religijnym i polityczno-społecznym Wielkiej Emigracji we Francji (1831-1863)* prowadzone były przeze mnie w ciągu wielu lat, właściwie od 2005 r. Wymagały one przeprowadzenia licznych kwerend archiwalnych i bibliotecznych w kraju i zagranicą. Moje podróże naukowe prowadziły głównie do Francji oraz Włoch i Watykanu. Kwerenda zagraniczna stała się możliwa dzięki finansowemu wsparciu wielu instytucji. W 2001 r. przebywałem na stypendium Ministerstwa Spraw Zagranicznych Włoch, w czasie którego mogłem poznać przebogate zbiory Archiwum Zgromadzenia Zmartwychwstania Pańskiego w Rzymie oraz wstępnie zapoznać się archiwaliami w Archiwum Watykańskim. Materiały z tych archiwów wykorzystałem w pracy doktorskiej i postanowiłem uwzględnić w dalszych badaniach. Wówczas zdecydowałem, że moja praca naukowa będzie dotyczyć duchowieństwa Wielkiej Emigracji we Francji.

W 2006 i 2007 r. dzięki funduszom pochodzącym z grantu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego (1H01G01230) mogłem kilkakrotnie przebywać w Bibliotece Polskiej w Paryżu oraz archiwum zmartwychwstańców w Rzymie. W 2010 r. otrzymałem grant wspomagający badania naukowe Rektora Uniwersytetu Rzeszowskiego, który pozwolił mi przez ponad dwa miesiące prowadzić kwerendy w Bibliotece Polskiej w Paryżu oraz centralnych archiwach francuskich. Dwa lata później, dzięki Stypendium Towarzystwa Historyczno-Literackiego w Paryżu im. Marii Zdziarskiej-Zaleskiej, mogłem dokończyć badania we francuskich archiwach centralnych oraz archiwach departamentalnych. Do tego należy wziąć pod uwagę wielokrotne wyjazdy do bibliotek i archiwów polskich oraz kilkuletnią redakcję monografii. Rozprawa ta, już w trakcie powstawania była przedmiotem dyskusji podczas otwartych zebrań naukowych w Rzeszowie (w Zakładzie Historii XIX wieku Uniwersytetu Rzeszowskiego w październiku 2006 r.); Kielcach (w Zakładzie Historii XIX stulecia Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w kwietniu 2007 r.); oraz w Krakowie (w Katedrze Historii XIX wieku Uniwersytetu Pedagogicznego w październiku 2011 r.).

Prezentowana rozprawa jest pierwszą próbą holistycznego opracowania losów emigracyjnego duchowieństwa we Francji oraz jego udziału w życiu religijnym i polityczno-społecznym Wielkiej Emigracji. Starłem się odpowiedzieć na kilka zasadniczych pytań badawczych. Pierwsze dotyczyło liczebności duchownych – uczestników Wielkiej Emigracji w latach 1831-1863 we Francji; kolejne – jak przedstawiała się swoistość środowiskowa księży emigracyjnych; ich rozproszenie na obczyźnie oraz warunki życiowe. Następnie

zmierzyłem się z pytaniami o kształtowanie się działalności duszpasterskiej wśród wychodźstwa polskiego, poczynając od zakładów emigracyjnych (dépôts) poprzez samodzielne inicjatywy niektórych duchownych, a kończąc na działalności Misji Polskiej w Paryżu (do 1863 r.) i ewangelizacji Polaków na prowincji francuskiej. Istotnym zagadnieniem badawczym stało się ukazanie uczestnictwa duchowieństwa polskiego w politycznych sporach i pozytywnej pracy na rzecz tułaczkiej społeczności. Na czoło wysunęły się tutaj następujące pytania i problemy: w jakich ugrupowaniach politycznych i organizacjach społecznych księża brali czynny udział; jaki był ich wkład w rozwój tych organizacji i jakie były motywy ich działań? Na te wyżej wyszczególnione i inne kwestie badawcze usiłowałem odpowiedzieć w przedstawionej rozprawie.

W temacie opracowania przyjąłem jako cezury czasowe lata 1831-1863, czyli okres międzypowstaniowy: od upadku powstania listopadowego do wybuchu powstania styczniowego. Zakres geograficzny obejmował głównie Francję, gdzie mieściło się centrum polskiego wychodźstwa. Jednakże w swojej pracy nie przestrzegałem ściśle tego czynnika terytorialnego, co związane było ze specyficzną rolą Wielkiej Emigracji. Główne obozy polityczne polskiego wychodźstwa z Francji (przede wszystkim Hotel Lambert) swoim oddziaływaniem i wpływami obejmowały także inne regiony Europy, a nawet Azji i Ameryki Północnej. Księża-tułacze wywodzących się z francuskiej gałęzi Wielkiej Emigracji można spotkać w związku z działaniami duszpasterskimi bądź politycznymi m.in. w Wielkiej Brytanii, Imperium Osmańskim, na Bałkanach czy Rzymie.

Wyniki zamieszczonych w rozprawie badań wskazują, że w okresie Wielkiej Emigracji przebywało we Francji, przez dłuższy okres 151 polskich duchownych, którzy stanowili ok. 1,5-2% zbiorowości emigracyjnej. Problem przedstawiony w monografii dotyczy kilku grup duchownych. Pierwsza z nich to kapelani wojskowi oraz księża walczący w powstaniu listopadowym z bronią w ręku. Drugą i trzecią grupę stanowili powstańcy, którzy na emigracji podjęli studia teologiczne i przyjęli święcenia duchowne. Nie było to liczne, ale wpływowe środowisko polskiego duchowieństwa. Należy do tych grup zaliczyć zarówno wspomnianych już zmartwychwstańców oraz tych, którzy zostali członkami innych zgromadzeń zakonnych bądź pełnili funkcję księży diecezjalnych. Czwarta zbiorowość księży i zakonników to uczestnicy polskiego wychodźstwa (poza główną falą emigracji po klęsce powstania) w latach 1832-1862.

Całość rozprawy została podzielona na trzy części odpowiadające trzem głównym zagadnieniom, tj. analizie grupowej duchowieństwa Wielkiej Emigracji; kształtowaniu się duszpasterstwa wychodźców oraz aktywności polityczno-społecznej przedstawicieli tego środowiska. W części pierwszej zamieściłem dwa rozdziały. Pierwszy z nich dotyczy okoliczności emigracji, liczebności środowiska duchownych oraz jego rozproszenia we Francji. Moje ustalenia wskazują, że największą grupę wśród duchowieństwa polskiego we Francji stanowili księża i zakonnicy – uczestnicy powstania listopadowego (ok. 70 osób). Duchowni, podobnie jak inni tułacze świeccy, przebywali w latach 1831-1832 w zakładach emigracyjnych (dépôts) w Awinionie, Châteauroux, Bourges, Bergerac, Besançon, Lons-le-Saunier, Lunel, Dijon i innych. W 1833 i 1834 r. po likwidacji dużych zakładów rozproszyli się po całej Francji, głównie na prowincji (znajdowali się aż w 28 departamentach). Księża nie osiedlali się w zwartych grupach, ale pojedynczo w określonych miejscowościach. Nieliczna grupa duchownych wyjechała wówczas do kolonizowanej przez Francję Algierii. W latach 40. XIX wieku zmniejszyła się liczba departamentów zamieszkiwanych przez kapłanów z nad Wisły. Widać odpływ z departamentów centralnych i południowych na korzyść miejscowości na wschodnich terenach (Bas-Rhin, Haut-Rhin, Doubs) oraz do stołecznego departamentu Seine (zwłaszcza do Paryża). Po 1832 r. wśród emigrantów znaleźli się duchowni (ok. 50), którzy opuścili kraj z powodu nowych prześladowań politycznych i religijnych. W latach 40. XIX wieku szeregi emigracyjnego duchowieństwa zasilili również księża wyświeceni na obczyźnie. W związku z powstaniem zorganizowanego duszpasterstwa w Paryżu stale przebywało tutaj 2-4 zmartwychwstańców (zgromadzenie utworzono w Rzymie w 1842 r.). W II połowie lat 50. i na początku lat 60. XIX wieku mieszkała w Paryżu już ok. 40-osobowa grupa księży. Odnotować należy znaczny ubytek emigracyjnego duchowieństwa w tym okresie spowodowany nierzadko przedwczesnymi zgonami w wyniku chorób i trudnych warunków życia. W latach 1831-1848 zmarło we Francji 18 polskich księży. Ogólna liczba bohaterów rozprawy we Francji podlegała ciągłym wahaniom nie tylko z powodu śmierci czy napływu nowych tułaczy, ale także w rezultacie ich wyjazdów na ziemie polskie czy do innych krajów (Wielka Brytania, Stany Zjednoczone).

Drugi rozdział (w pierwszej części) miał na celu ukazanie sytuacji materialnej księży-emigrantów w kraju nad Sekwaną i Loarą. Jak wynika z badań, egzystencja zdecydowanej większości kapłanów na emigracji była wyjątkowo trudna, co wiązało się przede wszystkim z ich wyobcowaniem ze środowiska kościelnego (zakonu, diecezji, współbraci). Pobyt na obczyźnie był dla księży o wiele bardziej skomplikowany niż dla

emigrantów świeckich. W niektórych przypadkach bieda (zasiłki rządu francuskiego pozwalały na skromną vegetację) i wpływ tułaczego środowiska prowadził do zaniedbywania obowiązków stanu, sporadycznie do porzucenia kapłaństwa. Warunki życia emigracyjnego niejednokrotnie zmuszały księży do podejmowania pracy fizycznej, nauki świeckich zawodów oraz do korzystania z pomocy emigracyjnych instytucji charytatywnych. Księża nie chcieli się czuć wyobcowani wśród reszty tułactwa, ale dla wielu oznaczało to rezygnację z kapłańskiego modelu życia. Problem tych osób polegał na tym, że z jednej strony walczyli o przetrwanie, z drugiej stale wzywani byli do pełnienia właściwej im misji religijnej i społecznej, co rodziło frustracje. Od początku pobytu na obcej ziemi polscy księża próbowali znaleźć zatrudnienie we francuskich parafiach. W 1839 r. w strukturach lokalnego kościoła swoje miejsce znalazło 16, a w latach 40. i 50. XIX wieku już 56 polskich księży. W zdecydowanej większości kapłani znaną z Wisły sprawowali posługę religijną w paryskich parafiach: Saint-Philippe-du-Roule, Notre-Dame-des-Victoires, Notre-Dame-de-Bonne-Nouvelle i innych. Kilku księży znalazło się w parafiach w Strasburgu, Besançon, Orleanie, Le Mans, Amiens, Awinionie, Marsylii oraz w domach zakonnych, instytucjach religijnych czy też kapelaniach prywatnych. Korespondencja i dokumenty archiwalne księży-emigrantów pokazują, że ich kontakty z duchowieństwem francuskim w ciągu ponad 30 lat Wielkiej Emigracji ewoluowały. Pierwsze lata pobytu Polaków na obcej ziemi to okres wzajemnej nieufności wynikającej z negatywnych stereotypów. Z czasem przedłużająca się emigracja służyła przełamywaniu uprzedzeń. W latach 40. i 50. XIX wieku daje się zauważyć zmianę nastawienia miejscowego duchowieństwa, przejawiającą się w opiece nad Misją Polską w Paryżu, udostępnianiu Polakom kościołów na czynności religijne, czy też rocznicowe nabożeństwa oraz w udziale francuskich księży w przedsięwzięciach duszpasterskich i społecznych wychodźstwa.

Część druga, którą można określić jako „duszpasterską”, zawiera dwa rozdziały. Wprowadzeniu czytelnika do zasadniczej tematyki służył pierwszy rozdział, którego zadaniem było przedstawienie zarysu postaw i określenie atmosfery religijnej w środowisku polskich tułaczy. Do kilkutyśięcnej niejednorodnej rzeszy emigrantów trudno zastosować określone modele religijności. W pierwszych latach emigracji obserwowano obniżenie poziomu moralnego, indyferentyzm religijny, uleganie wpływowi antykatolickich ideologii. Emigranci szukali również duchowości w mistycyzmie, towianizmie, sektach religijnych, synkretyzmie romantycznym, a więc poza Kościołem katolickim, którego autorytet był kwestionowany. Z czasem na skutek przemian ideowych, związanych z bankructwem

antyreligijnych prądów oświeceniowych następował powrót do „wiary przodków”. W odrodzeniu religijności znaczenia nabierała tęsknota za stronami ojczystymi, polskimi zwyczajami religijnymi oraz funkcjonujący stereotyp Polaka-katolika, który był rozpatrywany przez opozycję w stosunku do zaborców: prawosławnej Rosji, protestanckich Prus i dotkniętej skutkami etatyizmu religijnego Austrii. Kościół katolicki na ziemiach polskich posiadał wypracowane przez wieki odrębne nabożeństwa i zwyczaje, np. wigilię Bożego Narodzenia, świecenie potraw w Wielką Sobotę, odprawienie dodatkowych nabożeństw w roku liturgicznym, przeżywanie polskich misji i rekolekcji. Te wszystkie tradycje religijne Polacy chcieli kontynuować we Francji, stąd pojawiła się potrzeba zorganizowanego duszpasterstwa polskiego, które by to umożliwiło. Rdzeń drugiej części dysertacji umieszczony jest w drugim rozdziale, gdzie w kolejnych podrozdziałach omówiłem początki duszpasterstwa na prowincji francuskiej oraz udział polskich księży w obchodach świąt narodowych. Objętościowo najczęściej miejsca poświęciłem tutaj działaniom duchownych prowadzącym do powstania i rozwoju w latach 1840-1863 Misji Polskiej w Paryżu. Należy zaznaczyć, że w pierwszym okresie emigracji polistopadowej w latach 1831-1832 francuskie władze kościelne i państwowe zgodziły się na funkcjonowanie duszpasterstwa polskiego dla byłych powstańców w Awinionie, Châteauroux, Bourges, Besançon. Rozwiązanie tzw. wielkich zakładów (dépôts) w 1833 r. zakończyło próby ustanowienia stałego duszpasterstwa dla emigrantów. Większość duchownych, którzy przebywali we Francji po rozwiązaniu wielkich zakładów nie prowadziła już działalności duszpasterskiej, a swoje powinności kapłańskie ograniczała do odprawiania, za zgodą władz kościelnych, nabożeństw rocznicowych. Jak wynika z moich ustaleń, w latach 1831-1863 można się doliczyć kilkuset uroczystości narodowych celebrowanych przez polskich kapłanów w kościołach Paryża i innych ośrodkach Francji w rocznicę wybuchu powstania listopadowego, uchwalenia Konstytucji 3 maja, bitew powstańczych. Spośród pozaparyskich miejsc osiedlenia Wielkiej Emigracji msze rocznicowe inicjowali polscy kapelani m.in. w: Agen, Angers, Caen, Orleanie, Strasburgu, Marsylii, Bordeaux, Lyonie, Châteauroux, Tuluzie, Tours, Wersalu.

Do ważnych problemów, jakie udało mi się przedstawić zaliczam te związane z funkcjonowaniem Misji Polskiej w Paryżu w latach 1840-1863. Misja Polska była pierwszą instytucją religijną w środowisku emigrantów. Jej geneza wiązała się z działalnością najpierw Bogdana Jańskiego, następnie z podjęciem szeregu zabiegów przez emigrantów, a zwłaszcza przedstawicieli obozu politycznego księcia Adama Jerzego Czartoryskiego. W wyniku przeprowadzonych badań zwróciłem uwagę na fakt, że w 1840 r. Polacy otrzymali nie tylko

katedrę języków słowiańskich w Collège de France, ale również fundusze na utrzymanie polskiego kapelana w Paryżu. Pierwszym kapelanem emigracji polskiej został ks. Franciszek Awertyn Korycki (1840-1841), a „świętynią polską” jedna z kaplic w kościele Notre-Dame-des-Victoires. Po przerwie spowodowanej kłopotami zdrowotnymi ks. Koryckiego Misję Polską w Paryżu przejęli w 1842 r. zmartwychwstańcy (najpierw Edward Duński i Hieronim Kajsiewicz, a w następnym okresie Piotr Semenenko, Józef Hube, Karol Kaczanowski, Aleksander Jełowicki, Hipolit Terlecki). Przez siedem lat (1842-1849) zmartwychwstańcy prowadzili regularne duszpasterstwo w kaplicy Kalwarii (Chapelle du Calvaire) w paryskim kościele św. Rocha. Od 1849 r. dzięki staraniom ks. Aleksandra Jełowickiego przeniesiono polskie nabożeństwa do kościoła Wniebowzięcia NMP (Notre Dame de l'Assomption), który po dzień dzisiejszy jest polskim kościołem w stolicy Francji. Aktywność duszpasterzy Misji Polskiej opierała się na ścisłym połączeniu polskiej religijności i patriotyzmu oraz szerzeniu kultu maryjnego oraz świętych polskich. Krzewiono również nabożeństwa paraliturgiczne charakterystyczne dla Kościoła katolickiego, takie jak różaniec, godzinki, nabożeństwa pasyjne. Podczas kazań zmartwychwstańcy propagowali religijną odnowę, z wyrzeczeniem się czynu zbrojnego, który wykraczał poza wszelkie kalkulacje partyjne. Akcentowali konieczność przejścia od katolicyzmu odświętnego do praktyki codzienności. W swojej pracy zmartwychwstańcy napotykali liczne przeszkody poczynając od problemów lokalowych, kadrowych, finansowych poprzez krytykę metod duszpasterskich przez emigrantów, a kończąc na intrygach carskich. Pomimo fali krytyki, różnych ataków politycznych zmartwychwstańcy wpłynęli na ożywienie życia religijnego oraz ukształtowanie ultramontańskiego modelu pobożności.

Ważnym wydarzeniem odnotowanym przez wszystkie emigracyjne środowiska, było pojawienie się w Paryżu Andrzeja Towiańskiego i rozpoczęcie przez niego religijnej działalności. Wzajemne relacje zmartwychwstańców i towiańczyków ewaluowały na przestrzeni lat. Początkowo były to rozmowy duszpasterskie, które miały uświadomić błędy doktrynalne, następnie próby ich wykazania na forum emigracyjnym. Wreszcie w pewnym okresie udziałem księży stała się walka (głównie z Adamem Mickiewiczem), która miała zapobiec rozprzestrzenianiu się nauki litewskiego „proroka”. Nieznanym dotąd polem działalności zmartwychwstańców były misje wśród Polaków poza Paryżem. W latach 1842-1847 odbyli oni ok. dwunastu dłuższych i kilkanaście krótszych wyjazdów misyjnych. Ewangelizacją objęto wówczas większość departamentów Francji, gdzie przebywali Polacy. Jak wykazały badania źródłowe, zmartwychwstańcy okazali się pionierami regularnej pracy

duchowej wśród wychodźstwa, wyznaczyli wzorce, które w II połowie XIX wieku upowszechniły się w duszpasterstwie polonijnym. Należały do nich stała opieka religijna (Misja Polska w Paryżu), misje okrężne (odwiedzanie co pewien czas skupisk polskich), misje czasowe na prowincji oraz specjalne zabiegi wobec chorych, więźniów i osób z problemami duchowymi.

W rozprawie nie pominąłem wątków związanych z duchowieństwem grekokatolickim. Jak dowiodły moje badania, przez Francję w latach 1831-1863 przewinęło się ok. 8 księży i zakonników unickich. Dzięki staraniom byłego zmartwychwstańca, Hipolita Terleckiego, w Paryżu podjęto szereg inicjatyw na rzecz grekokatolików. Po pierwsze uruchomiono kolegium ruskie, kształcające misjonarzy w obrządku wschodnim, po drugie, w I połowie lat 50. XIX wieku zorganizowano duszpasterstwo w kaplicy obrządku wschodniego w Paryżu pw. św. Cyryla i Metodego przy ulicy Babilońskiej 69, po trzecie utworzono Stowarzyszenie św. Cyryla i Metodego, po czwarte udało się zainteresować kwestią unicką emigrację i społeczeństwo francuskie oraz podjąć misje na Bałkanach.

W skład ostatniej części rozprawy weszły trzy rozdziały. Ze względu na wielowymiarowy proces rozwoju politycznego Wielkiej Emigracji zdecydowałem się na rozdzielenie w dwóch osobnych rozdziałach prezentacji politycznej aktywności duchownych związanych z nurtem monarchiczno-zachowawczym (Hotelem Lambert) oraz liberalno-lewicowym. Księży nie brakowało w żadnym z nich, a w wielu przypadkach wywierali wpływ na ewolucję polityczną ugrupowań emigracyjnych. W świetle zgromadzonego materiału, po przeprowadzeniu jego gruntownej analizy, należy stwierdzić, że ponad 10 księży działało w Towarzystwie Monarchicznym 3 Maja i innych instytucjach Hotelu Lambert. Księży spotykamy we wszystkich przedsięwzięciach dyplomatycznych i politycznych Hotelu Lambert na Wschodzie i na Bałkanach. Od momentu powstania osady polskiej w Adampolu kapłani-emigranci zajmowali się posługą duchową oraz administrowaniem jej. Księży z Francji widzimy w państwie tureckim w okresie wojny krymskiej (zwłaszcza w Dywizji Kozaków Sułtańskich). W oddziałach wojskowych księża-emigranci pełnili funkcje kapelańskie i wywierali znaczny wpływ nie tylko na żołnierzy, kadrę oficerską, ale i polityków Hotelu Lambert. W swojej pracy starałem się również pokazać skomplikowane stosunki pomiędzy obozem księcia Czartoryskiego a zmartwychwstańcami. Moje badania dowiodły, że nie znajduje potwierdzenia istniejący w historiografii pogląd, że księża propagowali swe poglądy ze szkodą dla sprawy polskiej reprezentowanej przez osoby z kręgu Czartoryskiego. Jeżeli nad Tybrem kontakty te miały

charakter rywalizacji o reprezentowanie polskich katolików na dworze papieskim, to nad Sekwaną, gdzie nie było potrzeby współzawodnictwa, znalazło się miejsce na współpracę. Poprawnie układały się również stosunki pomiędzy przedstawicielami Hotelu Lambert i zmartwychwstańcami na Wschodzie.

Okolo 40 kapelanów polistopadowych zasilalo szeregi stronnictw demokratycznych, liberalno-lewicowych: najliczniej w Komitecie Narodowym Polskim, Towarzystwie Demokratycznym Polskim, organizacjach wolnomularskich i węglarskich oraz w Zjednoczeniu Emigracji Polskiej. Księża należeli do wybitnych działaczy demokratycznych, spotykamy ich we władzach Centralizacji TDP, nadawali oni ton życiu politycznemu miejscowych sekcji TDP, brali udział w wyprawach węglarskich (frankfurckiej, sabaudzkiej, płka Józefa Zaliwskiego). Popularne w tym środowisku duchowych stały się idee ks. Huguesa-Félicité'a Lamennaisa i Philippe'a Bucheza. „Księża-demokraci” propagowali hasła powrotu do ubogiego Kościoła, zajmowali opozycyjne stanowisko wobec Stolicy Apostolskiej, zwalczali Hotel Lambert. Starali się sprostać lansowanym przez demokratów ideałom księdza-rewolucjonisty czy księdza-obywatela. Prześledzony przeze mnie materiał przedstawiony w podrozdziale dotyczącym kontaktów demokratów i zmartwychwstańców pokazał, że w licznych artykułach prasy demokratycznej pisano tendencyjnie o zmartwychwstańcach. Konsekwentnie starano się udowodnić ich związek a nawet tożsamość z jezuitami, wytykano „nienowoczesne” poglądy oraz brak wpływu wśród emigrantów. Dążenia do niezależności politycznej komplikowały działalność duszpasterską i społeczną zmartwychwstańców, narażając ich na krytykę z prawej i lewej strony emigracyjnej sceny politycznej. Pomimo różnych oskarżeń zmartwychwstańcy zyskiwali uznanie w oczach wielu emigrantów, duchowieństwa francuskiego, papieża, a nawet nuncjatur w Wiedniu i Paryżu.

Imponujące wydają się być działania duchowieństwa w zakresie emigracyjnej pomocy ubogim, szkolnictwa i kultury. Polscy księża wykazali się aktywnością niemal we wszystkich organizacjach charytatywnych, oświatowych, naukowych, co stanowi treść trzech rozdziałów, w ostatniej części dysertacji. Jak dowiodły badania, swoją kuratelę roztaczali księża-emigranci nad Towarzystwem Naukowej Pomocy zarówno jeżeli chodzi o pomoc stypendialną, jak i przyczynienie się do powstania polskich szkół elementarnych. Ogółem w ciągu ponad trzydziestu lat przez mury polskich szkół w Nancy, Orleanie, Paryżu i na Batignolles przewinęło się ponad 20 duchownych (polskich i francuskich). Jako kapelani, nauczyciele, a nawet dyrektorzy w szkołach wspólnie ze środowiskiem emigracyjnym dbali

o poziom nauczania, bazę lokalową, pomoce dydaktyczne, środki finansowe. Bez większej przesady można stwierdzić, że rozwój głównych instytucji charytatywnych (Towarzystwa Dobroczyнного Dam Polskich, Komisji Funduszków Emigracji Polskiej, Stowarzyszenia św. Wincentego à Paulo) nie byłby możliwy bez udziału duchowieństwa. W Towarzystwie Dobroczyнным Dam Polskich księża dystrybuowali dary pieniężne oraz rzeczowe, prowadzili magazyn żywności i odzieży, inspirowali zbiórki, tzw. bazy polskie i wenty. Należy podkreślić, że zmartwychwstańcy założyli Dom Przytułku i Pracy i przez półtora roku (w latach 1844 i 1845) sprawnie nim zarządzali. Księża zorganizowali emigrantom warsztaty pracy, zagospodarowywali czas wolny, pomagali wyjść z nałogów i nędzy. Poza tym zmartwychwstańcy, przy pomocy polskich lazarystów od 1852 r. kierowali rozwojem żeńskiej Konferencji Towarzystwa św. Wincentego à Paulo. Polskie damy pod przewodnictwem kapłanów starały się zapewnić potrzebującym żywność, odzież oraz ponosiły koszty chrztów, pogrzebów a także zachęcały do modlitwy, pokuty i poprawy moralnej. Duchowni (ze wszystkich grup wychodźstwa) mimo ubóstwa, ofiarowywali na rzecz biednych emigrantów znaczne sumy. Tylko na poczet Komisji Funduszków Emigracji Polskiej w latach 1834-1862 przekazali ponad 1100 franków. W Misji Polskiej w Paryżu pozyskano wśród wiernych na „dzieła miłosierdzia” kilkadziesiąt tysięcy franków. Wśród duchowieństwa emigracyjnego znalazły się wybitne osobowości wyróżniające się zainteresowaniami literackimi, historycznymi, znawcy sztuki, poeci, pisarze. Niektórzy z nich poza wykształceniem teologicznym legitymowali się dyplomami uczelni medycznych, prawniczych, technicznych, wojskowych i humanistycznych. Z racji rozległych zainteresowań osoby duchowne spotykamy w emigracyjnych towarzystwach naukowych i kulturalnych.

Integralną częścią rozprawy jest zamieszczona w aneksie tabela *Duchowni polscy na emigracji we Francji w latach 1831-1863*. Zostali tam uwzględnieni duchowni, których dane biograficzne udało mi się ustalić i uporządkować według następującego kwestionariusza: imię i nazwisko, daty oraz miejsca urodzenia i śmierci, przynależność kościelna i funkcje pełnione przed i po wybuchu powstania listopadowego, miejsca oraz orientacyjne daty pobytu na emigracji, aktywność polityczna, społeczna, duszpasterska na tułactwie i baza źródłowa. W badaniu tej grupy przyjąłem metodę kwerendy, wykorzystując czasem pojedyncze dokumenty, listy, adnotacje pozostawione w różnych miejscach i czasie przez poszczególnych księży i zakonników, co znacznie wydłużyło poszukiwania. Właściwie bardziej niż w przypadku innych emigrantów politycznych tego okresu należało sięgnąć po materiały spoza Francji i Rzymu. Te informacje uzyskane z drobiazgowej analizy źródłowej mogą

posłużyć w przyszłości do opracowania słownikowych publikacji dotyczących duchowieństwa w omawianym okresie. Dane zebrane w aneksie posłużyły również do sporządzenia map ilustrujących rozproszenie emigracyjnego duchowieństwa we Francji. Niewątpliwie rozbudowany aneks, retrospekcyjny charakter narracji, a także wielopłaszczyznowy nurt polityczno-społeczny Wielkiej Emigracji, który należało uwzględnić przy analizie danych, miały wpływ na długość powstawania oraz objętość dysertacji. Przyjąłem jednak zasadę, że okrawanie danych biograficznych znacznie zaszkodziłoby wartości poznawczej opracowania.

5. Omówienie pozostałych osiągnięć naukowo-badawczych (artystycznych).

Dzieje duchowieństwa polskiego na emigracji we Francji to najistotniejsza część prowadzonych przez mnie badań. Moje pozostałe osiągnięcia naukowo-badawcze można podzielić na kilka grup tematycznych. W zwartych pracach i artykułach podejmowałem problematykę związaną z dziejami Galicji (głównie biografistykę). Badałem również dzieje ziemiaństwa w zaborze austriackim w XIX wieku. Odrębnym zagadnieniem w moich badaniach naukowych był stosunek przedstawicieli Hotelu Lambert do spraw religijnych oraz tematyka laikatu Wielkiej Emigracji.

Kształt i zawartość rozprawy jest efektem dążenia do stworzenia pełnego obrazu duchowieństwa polskiego we Francji w okresie 1831-1863. Na ten wizerunek złożyły się również artykuły, w których stopniowo prezentowałem wyniki badań. Wśród nich należy wymienić: *Духовенство и ноябрьское восстание 1830-1831 гг. в Польше* [w:] *Новая и новейшая история. Межвузовский сборник научных трудов. Выпуск 23*, Саратов 2008. s. 80-91; *Emigracyjne losy ks. Franciszka Awertyna Koryckiego*, „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka” nr 2/3 2009, s. 445-455; *Zakonnicy z klasztorów położonych na tzw. ziemiach zabranych jako uczestnicy Wielkiej Emigracji (1831-1863)*, „Limes. Studia i materiały z dziejów Europy Środkowo-Wschodniej” nr 6/2013, s. 81-101; *Kapelani powstania listopadowego na emigracji* [w:] *Wokół powstania listopadowego. Zbiór studiów*, pod red. Huberta Chudzio i Janusza Pezdy, Kraków 2014, s. 309-335. Trzy referaty dotyczące tej tematyki wygłosiłem podczas konferencji naukowych w 2014 r. i zostały one złożone do druku: *Kapelani polskich powstań narodowych w strukturach lokalnego Kościoła we Francji w XIX wieku* (Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego); *Specyfika badań nad duchowieństwem Wielkiej Emigracji w latach 1831-1863* (Wydawnictwo Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego); *Duchowni – uczestnicy powstania listopadowego w tzw. wielkich*

zakładach (dépôts) we Francji w latach 1831-1833 (Wydawnictwo Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu). W pierwszych latach pracy nad tym tematem zbierałem materiały dotyczące księży, którzy znajdowali się we wszystkich miejscach osiedlenia Wielkiej Emigracji (również w Wielkiej Brytanii, Stanach Zjednoczonych, Szwajcarii, Belgii). Jednakże ze względu na rozproszenie źródeł w wielu krajach przerosło to moje możliwości czasowe i finansowe. Materiały, które wówczas zostały zebrane, wykorzystałem w monograficznym artykule *Duchowieństwo Wielkiej Emigracji na Wyspach Brytyjskich (1831-1863)*, „Studia Polonijne” t. 32, Lublin 2011, s. 5-33 oraz posłużyły one celom porównawczym w pracy przedstawianej jako „osiągnięcie naukowe”.

Ważnym obszarem moich zainteresowań jest również biografistyka i dzieje Galicji. W ramach tej przestrzeni badawczej napisałem monografię *Orężem i pracą. Życie i działalność Walerego Wielogłowskiego (1805-1865)*, Rzeszów 2005, ss. 356 (Seria wydawnicza Galicja i jej dziedzictwo, t. 19). Recenzje wydawnicze autorstwa prof. dra hab. Adama Galosa i prof. dra hab. Henryka Żalińskiego. Jest to uzupełniona i poprawiona wersja mojej rozprawy doktorskiej. Praca ta mieści się w szeroko pojętych badaniach dotyczących wybitnych galicyjskich polityków i działaczy organicznych. Przed ukazaniem się biografii postać Walerego Wielogłowskiego wprawdzie występowała, ale znajdowała się na drugim planie. Biogramy bohatera rozprawy znajdują się w encyklopediach, leksykonach, słownikach. Jego nazwisko przewija się przez opracowania dotyczące konspiracji galicyjskich, Wielkiej Emigracji, dziejów Krakowa i Galicji, prądów pozytywistycznych i ultramontańskich. Biografia Wielogłowskiego powstała głównie w oparciu o materiał archiwalny zgromadzony w placówkach rzymskich (Archiwum Zgromadzenia Zmartwychwstania Pańskiego i Archiwum Watykańskiego), lwowskich (Centralne Państwowe Archiwum Historyczne Ukrainy, Archiwum Obwodowym, Lwowskiej Bibliotece Naukowej im. W. Stefanyka) oraz bibliotekach i archiwach krajowych (Kraków, Kielce, Lublin, Wrocław, Warszawa, Kórnik, Pińczów). Szczególnie dużo materiałów związanych z tematyką pracy przechowywanych jest w Bibliotece PAN/PAU w Krakowie, gdzie znajduje się archiwum osobiste Walerego Wielogłowskiego (ponad 3000 listów otrzymanych od różnych osób oraz dokumenty osobiste). W omawianej pracy jako pierwszy poddałem gruntownej analizie aktywność Wielogłowskiego, uwzględniając ówczesne emigracyjne i porozbiorowe realia. Przyjęte ramy chronologiczne (1805-1865) obejmowały lata życia bohatera biografii, dlatego o układzie monografii zdecydował porządek chronologiczno-rzeczowy. Rozdział pierwszy (1805-1823) dotyczył jego dzieciństwa, młodości i edukacji. Rozdział drugi (1823-1836) opisuje rolę Wielogłowskiego jako urzędnika, ziemianina, powstańca listopadowego, organizatora

konspiracji galicyjskich. Wiele miejsca poświęciłem tam zabiegom bohatera, które miały na celu ratowanie zagrożonego konfiskatą majątku. Pobyt na wychodźstwie we Francji jest treścią trzeciego rozdziału (1836-1848) uwzględniającego jego podróże emigracyjne, związki z Bogdanem Jańskim, Adamem Mickiewiczem, zmartwychwstańcami oraz inicjatywy społeczne. Najobszerniejszy, czwarty rozdział (1848-1865), traktuje o pobycie Wielogłowskiego w Krakowie oraz jego wszechstronnej działalności wydawniczej, społecznej, gospodarczej i publicystycznej. Tekst pracy uzupełniają aneksy zawierające chronologiczny wykaz 187 pozycji wydanych przez Walerego Wielogłowskiego w Krakowie w latach 1850-1865 oraz uproszczoną tablicę genealogiczną rodu Wielogłowskich.

Próba rekonstrukcji i oceny poczyniań Wielogłowskiego pozwala zaliczyć go do osób związanych duchowo z dwiema epokami romantyzmu i pozytywizmu. Urodzony w epoce napoleońskiej, dzieciństwo i młodość spędził w Księstwie Warszawskim, następnie w Królestwie Polskim. Rytm życia Wielogłowskiego wyznaczyły wydarzenia historyczne i to one zdecydowały o tym, że u progu dorosłości nie mógł ukończyć studiów na Uniwersytecie Jagiellońskim. W młodym wieku podjął obowiązki rodzinne, gospodarcze i polityczne. Stanowił on przykład dziewiętnastowiecznego ziemianina, zarządzającego dużym majątkiem ziemskim, któremu nie zabrakło wizji dotyczącej jego modernizacji i rozwoju. Na emigracji Wielogłowski dał się poznać jako pisarz i publicysta, aktywny uczestnik życia społecznego, założyciel Biura Interesów Polskich i Domu Komisowego.

W zaborze austriackim działania Wielogłowskiego w wielu aspektach miały charakter prekursorski. Utworzone przez niego Dom Komisowy i Zakład Wód Mineralnych w Krakowie trzeba traktować jako przedsięwzięcia inicjujące, które miały wskazywać drogi rozwoju gospodarczego Galicji. Niektóre instytucje, istniejące pod Wawelem po dzień dzisiejszy, Wielogłowskiemu zawdzięczają swoje powstanie i rozwój, np. Towarzystwo Przyjaciół Sztuk Pięknych i szkoła rolnicza, znajdująca się nieopodal Krakowa w Czernichowie. Katolicyzm stanowił dla Wielogłowskiego podstawę i sens działań organicznych. W jego koncepcji odrodzenie religijne szło w parze z odrodzeniem gospodarczym i politycznym. Na podstawie przebadanego materiału (katalogi, prospekty księgarskie i wydawnicze) doszedłem do wniosku, że księgarnia i wydawnictwo Wielogłowskiego przyczyniły się do upowszechnienia literatury religijnej, nie tylko tej sprzedawanej na jarmarkach, ale i wartościowych dzieł teologicznych, filozoficznych o europejskim rozgłosie. Podobne oceny odnoszą się do zasług w rozpowszechnianiu książki francuskiej, rolniczej, naukowej i broszurek ludowych. Bilans piętnastu lat jego pracy wydawniczej zaskakuje różnorodnością inicjatyw w doborze edycji, których repertuar

uwzględniał różne kategorie odbiorców. Postać bohatera monografii wiąże się z działaniami tzw. „grona krakowskiego”, którego przedstawiciele jako pierwsi wysunęli w 1859 r. postulat autonomii. Jako poseł w Sejmie Krajowym zabiegał o rozwój szkolnictwa zawodowego w Galicji i powstanie Wyższej Szkoły Górniczej. Pod Wawelem znane były wystąpienia Wielogłowskiego w obronie integralności terytorialnej Państwa Kościelnego oraz wysyłanie adresów z poparciem dla Piusa IX. Utrata zdrowia i w konsekwencji śmierć bohatera rozprawy w 1865 r. była następstwem jego sprzeciwu wobec powstania styczniowego, co świadczy, że jako publicysta nie stronił od podejmowania kontrowersyjnych tematów. Jego poglądy gospodarcze i społeczne cechowały się spójnością, opierały się na przemysleniach i studiach fachowej literatury. Analiza dorobku publicystycznego Wielogłowskiego skłania do stwierdzenia, że przedstawił on konkretne propozycje utworzenia w Krakowie Banku Rolniczego, giełdy rolniczej i przemysłowej, zakładów przetwórczych oraz podniesienia świadomości religijnej i narodowej chłopów.

Przed obroną doktoratu opublikowałem cztery artykuły (w tym trzy będące pokłosiem konferencji naukowych) wiążące się z przygotowywaną pracą doktorską. Biografia Wielogłowskiego wyznaczyła pewne pola działalności naukowej, którą kontynuowałem po obronie pracy doktorskiej. Były to m.in. wątki działalności Wielogłowskiego, które ze względu na zasób materiałowy nie znalazły miejsca w monografii. W tych artykułach starałem się poszerzyć bazę źródłową, problemową oraz zakres chronologiczny poruszanych problemów. Dotyczą one szczególnie tematyki bibliologicznej i prasoznawczej, którą prezentowałem na konferencjach naukowych w Krakowie i Lublinie. Do tego nurtu badań należą artykuły: *Od obrazków wiejskich po dzieła filozoficzne. Zarys dziejów oraz oferta Księgarni i Wydawnictwa Dzieł Katolickich, Naukowych i Rolniczych w Krakowie w latach 1849-1874* [w:] *Książka ponad podziałami*, pod red. Antoniego Krawczyka, Lublin 2007, s. 235-251; *Szlachta posiadająca i chłopci uwłaszczeni. Kwestia agrarna w Galicji w świetle publicystyki Walerego Wielogłowskiego* „Kresy Południowo-Wschodnie” 2004, R. 2, z. 1, s. 75-83; *Krakowskie czasopismo „Ognisko” w latach 1860-1862, 1865* [w:] *Kraków – Lwów. Książki – czasopisma – biblioteki XIX i XX wieku*, t. VII, pod red. Haliny Kosętki, Kraków 2005, s. 385-397. W mojej biografii Wielogłowskiego zasygnalizowałem jedynie niektóre jego związki z wybitnymi postaciami XIX wieku. Podobnie nie zamieściłem dłuższych cytatów z ich korespondencji. W opublikowanych później artykułach chciałem ukazać szerszy kontekst tych stosunków. W dwóch artykułach pisałem obszerniej o kontaktach Wielogłowskiego z wybitnymi przedstawicielami tej epoki: Bogdanem Jańskim (*Związki Walerego Wielogłowskiego z Bogdanem Jańskim* [w:] *Rola świeckich w Kościele w świetle*

*spuścizny duchowej Wacława Lipińskiego, Bogdana Jańskiego i współczesnych wyzwania. Materiały z polsko – ukraińskiej konferencji naukowej z 15 maja 2007, pod red. Eugeniusza Wilkowskiego, Chełm 2007, s. 55-69) i Aleksandrem Wielopolskim (współautorstwo z Mariuszem Nowakiem, *Lojalizm czy realizm? – stosunek do zaborców Walerego Wielogłowskiego i margrabiego Aleksandra Wielopolskiego* [w:] *Lojalizm czy realizm?. Polacy wobec władzy rosyjskiej w XIX wieku*, pod red. Mariusza Nowaka i Jerzego Szczepańskiego, Warszawa 2013, s. 35 – 49).*

Kolejnym polem mojej aktywności badawczej była polityczna i gospodarcza rola ziemiaństwa w XIX wieku, głównie w Galicji. Tematyce tej poświęciłem cykl ośmiu artykułów. W dwóch z nich analizowałem funkcjonowanie jednego z kluczy majątkowych: *Stan materialny i gospodarka dóbr zborowskich w latach trzydziestych i czterdziestych XIX wieku* [w:] *Szkice z dziejów Polski południowo-wschodniej i Europy XIX i XX w.*, pod red. Andrzeja Bonusiaka, Edyty Czop, Jerzego Kuzickiego, Przemyśl 2005, s. 57-78; *Właściciele dóbr zborowskich w XIX wieku*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Rzeszowskiego” 2005, Historia, z. 2, s. 120-133. Trzy kolejne artykuły dotyczyły ziemiaństwa powiatu rzeszowskiego w początkach okresu autonomicznego (1. *Wystawa rolniczo-przemysłowa w Rzeszowie w 1861 roku*, „Prace Historyczno-Archiwalne” (2005), t. 15, s. 69-82; 2. *Ziemiaństwo powiatu rzeszowskiego w początkach okresu autonomicznego. Wstępna charakterystyka badawcza* [w:] *Z dziejów regionów Europy Środkowo-Wschodniej w XIX i XX wieku*, pod red. Mariana Stolarczyka, Jerzego Kuzickiego, Pawła Graty, Rzeszów 2008, s. 319-336; 3. *Inicjatywy lokalne ziemiaństwa powiatu rzeszowskiego w początkach okresu autonomicznego* [w:] *Dwór a społeczności lokalne na ziemiach polskich w XIX i XX wieku*, pod red. Wiesława Cabana, Mieczysława B. Markowskiego i Marka Przeniosło, Kielce 2008, s. 143-155). W jednym z artykułów zajmowałem się współpracą ziemian z Galicji i Królestwa Polskiego oraz działalnością Towarzystwa Gospodarczo-Rolniczego (*Trójzaborowa współpraca ziemiaństwa na przykładzie działalności krakowskiego Towarzystwa Gospodarczo-Rolniczego* [w:] *Międzyzaborowe kontakty ziemiaństwa*, pod red. Wiesława Cabana, Stanisława Wiecha, Kielce 2010, s. 85-101). Dwie kolejne prace poświęciłem funkcjonowaniu Towarzystwa Ziemiańskiego w Galicji w okresie Wiosny Ludów. W historiografii brakuje na ten temat opracowania, stąd na podstawie zbiorów Lwowskiej Biblioteki Naukowej im. W. Stefanyka i kwerendy prasowej przedstawiłem *Działalność Stowarzyszenia Ziemiańskiego we Lwowie w 1848 roku* [w:] *Львів: місто – суспільство – культура. Збірник наукових праць*, т. VIII, частина 1, за редакцією Олени Аркуші й Мар'яна Мудрого, Львів 2012, с. 237-250 oraz „Polska” 1848-1849 jako organ

Stowarzyszenia Ziemiańskiego we Lwowie [w:] *Kraków – Lwów. Książki – czasopisma – biblioteki XIX i XX wieku*, t. VIII, pod red. Haliny Kosętki, Kraków 2007, s. 420-435.

Obok biografistyki i tematyki ziemiaństwa polskiego wiele uwagi w moich badaniach poświęciłem Wielkiej Emigracji. Poza opisanym wyżej w autoreferacie głównym osiągnięciem naukowym wiążącym się duchowieństwem emigracji polistopadowej w moich zainteresowaniach mieściła się problematyka stosunku Hotelu Lambert do kwestii religijnych oraz odrodzenia religijnego i środowiska laikatu Wielkiej Emigracji. Działaniom stronnictwa Czartoryskiego na rzecz prześladowanych na ziemiach polskich katolików poświęciłem opracowania w języku rosyjskim, z intencją, że powinny one znaleźć odzew w tamtejszej historiografii, gdzie tematyka ta nie jest znana. Artykuły z tego cyklu opublikowałem głównie w Rosji, należały do nich: *Польские консервативные группировки великой эмиграции о радикальных социальных переменмах* [w:] *История: перекрестки и переломы. Материалы международной научной конференции, Волгоград, 14-15 мая 2007 г.*, Волгоград 2007, s. 249-252; *Дипломатическая деятельность Отеля Ламбер по отношению к преследованиям католиков в Российской Империи и на польских землях в 1831-1846 годах*, „Российско-польский исторический альманах”. Выпуск II, Ставрополь-Волгоград 2007, s. 52-66; *Отношение польских эмигрантов к аллокации 1842 года римского папы Григория XVI о положении католиков в Российской Империи*, „Российско-польский исторический альманах”. Выпуск III, Ставрополь – Волгоград – Масква 2008, s. 230-239. Podobna jak wyżej problematyka, jednakże odnośnie działań Hotelu Lambert podejmowanych na rzecz grekokatolików w Galicji stanowiła przedmiot innego mojego artykułu opublikowanego w Słowacji: *Stronnictwo konserwatywno-liberalne Wielkiej Emigracji wobec grekokatolików w Galicji* [w:] *Cirkvi a národy strednej Európy (1800–1950)*, zredagowali Peter Švorc, L'ubica Harbul'ová, Karl Schwarz, Prešov-Wien 2008, s. 181-194. Tematyka Kościoła katolickiego w Galicji pojawiła się w jednym z pierwszych moich artykułów po obronie pracy doktorskiej. W 2003 r. ukazał się artykuł *Źródła do dziejów diecezji przemyskiej oraz innych diecezji w Galicji w XIX wieku* w *Archiwum Watykańskim* [w:] *Małe regiony w wielkiej polityce Polski, Słowacji i Ukrainy*, pod red. Mariana Stolarczyka, Andrzeja Bonusiaka, Jerzego Kuzickiego, Rzeszów 2003, s. 173-189, gdzie przedstawiłem wyniki mojej kwerendy w archiwach watykańskich.

Laikat Wielkiej Emigracji stał się przedmiotem siedmiu artykułów, które publikowałem zarówno w pismach naukowych, wydawnictwach zbiorowych jak i pokonferencyjnych. Kluczową postacią dla moich badań był Bogdan Jański, współzałożyciel zmartwychwstańców, jak również organizator wspólnot katolickich i „apostoł Wielkiej

Emigracji”. Zajmowałem się jego refleksją nad rolą laikatu (*Koncepcja działalności laikatu według Bogdana Jańskiego w kontekście zadań świeckich w Kościele katolickim* [w:] *Dziedzictwo Bogdana Jańskiego. Służba Narodowa*, pod red. Stanisława Urbańskiego, Warszawa 2007, s. 109-133; *Laikat w myśli Bogdana Jańskiego „Zeszyty Historyczno-Teologiczne” 2007-2008*, R. XIII-XIV, nr 13-14, s. 79–98). W pięciu kolejnych artykułach przedstawiłem aktywność środowisk katolickich w życiu literackim, kulturalnym i charytatywnym Wielkiej Emigracji (1. *Inicjatywy księgarskie i wydawnicze oo. zmartwychwstańców na emigracji i w kraju w latach czterdziestych XIX wieku* [w:] *Kraków – Lwów. Książki – czasopisma – biblioteki XIX i XX wieku*, t. 6 cz. 1, pod red. Jerzego Jarowieckiego, Kraków 2003, s. 71-88; 2. *Emigracyjne kontakty Braci Zewnętrznych oo. zmartwychwstańców z Adamem Mickiewiczem* [w:] *Adam Mickiewicz. Dwa wieki kultury polskiej*, Studia pod red. Kazimierza Maciąga i Marka Stanisza, Rzeszów 2007, s. 641-659; 3. *Współpracownicy Bogdana Jańskiego w życiu kulturalnym Wielkiej Emigracji we Francji* [w:] *Między irredentą a kolaboracją. Postawy społeczeństwa polskiego wobec zaborcy. W kręgu nauki i sztuki*, pod red. Norberta Kasparka i Andrzeja Szmyta, Olsztyn 2009, s. 57-72; 4. *Nieznane inicjatywy charytatywne Wielkiej Emigracji we Francji*, „Limes. Studia i materiały z dziejów Europy Środkowo-Wschodniej” nr 1/2008, s. 153-173; 5. *Rozwój oraz formy wspólnot laikatu polskiego w okresie Wielkiej Emigracji i współcześnie* [w:] *Wierny swemu dziedzictwu. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Józefowi Półwiartkowi*, pod red. ks. Stanisława Nabywańca, Beaty Lorens, ks. Sławomira Zabraniaka, Rzeszów 2010, s. 198-215). Poza wyżej wymienionymi artykułami problematyka emigracji polistopadowej dominowała w mojej twórczości naukowej w innych pracach. Chciałbym do nich zaliczyć: *Rzeszów i okolice we wspomnieniach uczestników powstania listopadowego internowanych w Galicji* [w:] *Rzeszów – w 655. rocznicę lokacji. Studia z dziejów miasta i regionu*, pod red. Włodzimierza Bonusiaka, Wioletty Zawitkowskiej, Rzeszów 2010, s. 80-89; *Oszuści są wśród nas. Problem awansów i odznaczeń wojskowych emigracji polistopadowej* [w:] *Człowiek – społeczeństwo – źródła. Studia dedykowane Profesor Jadwidze Hoff*, pod red. Szczepana Kozaka, Dariusza Opalińskiego, Janusza Polaczka, Szymona Wieczorka, Wioletty Zawitkowskiej, Rzeszów 2014, s. 381-394.

W aktywności naukowej łączę również kwestie związane z tematyką Wielkiej Emigracji oraz genezą i dziejami określonych ruchów politycznych w Galicji. Przykładem tego jest ruch ultramontański. Wprawdzie w historiografii polskiej istnieje monografia myśli politycznej tego ruchu (autorstwa Bogdana Szlachty), ale brakuje opracowania jego dziejów. Stąd moje dwa artykuły dotyczące tej problematyki (*Ruch ultramontański w Galicji w polskiej*

historiografii – stan i potrzeby badań [w:] *Galicja 1772-1918. Problemy metodologiczne, stan i potrzeby badań*, pod red. Agnieszki Kawalec, Wacława Wierzbieńca, Leonida Zaszkiłniaka, t. II, Rzeszów 2011, s. 195-218; *Galicjyjscy ultramontanie wobec powstania styczniowego* [w:] *Galicja a powstanie styczniowe*, pod red. Marioli Hoszowskiej, Agnieszki Kawalec i Leonida Zaszkiłniaka, Warszawa – Rzeszów 2013, s. 337-355), które można traktować jako przyczynki do monografii.

Dwa artykuły w moim dorobku (w tym jeden popularnonaukowy) wiążą się z tematyką pielgrzymek Jana Pawła II do Polski (*Papieskie pielgrzymowanie do Ojczyzny*, „Zeszyty Społeczne Klubu Inteligencji Katolickiej w Lublinie” 1997, nr 5, s. 47-48; *Dzieje narodu polskiego w nauczaniu Jana Pawła II podczas drugiej pielgrzymki do Polski* [w:] *Polska w nauczaniu Jana Pawła II*, pod red. Waldemara Furmanka, Rzeszów 2008, s. 136-145), którą zajmowałem się jeszcze w okresie seminarium magisterskiego prowadzonym przez prof. dra hab. Stanisława Gajewskiego, kiedy zainteresowałem się tematyką historii Kościoła katolickiego. Problematykę tę odnośnie XIX wieku rozwijałem w czasie dalszego rozwoju naukowego.

Istotnym obszarem moich badań naukowych stała się także problematyka regionalistyczna, dotycząca pogranicza polsko-ukraińskiego i polsko-słowackiego. Uniwersytet Rzeszowski, gdzie pracuję, odgrywa istotną rolę w integracji środowiska naukowego ośrodków ukraińskich i słowackich oraz w badaniach nad pograniczem polsko-słowackim i polsko-ukraińskim. Te badania inicjował m.in. dr hab. prof. UR Marian Stolarczyk oraz kierowany przez niego Zakład Historii XIX wieku. Będąc od 1996 r. pracownikiem tego Zakładu czynnie włączyłem się w organizację cyklu konferencji naukowych pod wspólnym tytułem *Małe regiony w wielkiej polityce Czech, Polski, Słowacji i Ukrainy*. Jako współsekretarz i członek Komitetu Organizacyjnego wraz z pracownikami Zakładu Historii XIX wieku współorganizowałem cztery międzynarodowe konferencje naukowe (1998, 2001, 2005, 2009) z udziałem historyków z Polski, Słowacji, Ukrainy, Czech, Węgier, Austrii, Rosji. Obecnie wraz z prof. dr hab. Jadwigą Hoff i dr Agnieszką Kawalec przygotowuję konferencję naukową *Powstanie styczniowe w pamięci zbiorowej (XIX-XXI wiek)*, która odbędzie się w Rzeszowie w dniach 21-22 maja 2015 r. Rezultatem odbytych konferencji było wydanie czterech prac zbiorowych z tekstami pokonferencyjnymi. W przypadku trzech zbiorów opracowań brałem udział w pracach komitetu redakcyjnego jako współredaktor: *Małe regiony w wielkiej polityce Polski, Słowacji i Ukrainy*, pod red. Mariana Stolarczyka, Andrzeja Bonusiaka, Jerzego Kuzickiego, Rzeszów 2003, ss. 344; *Z dziejów regionów Europy Środkowo-Wschodniej w XIX i XX wieku*, pod red. Mariana Stolarczyka,

Jerzego Kuzickiego, Pawła Graty, Rzeszów 2008, ss. 395; *Historia i dziedzictwo regionów w Europie Środkowo-Wschodniej w XIX i XX wieku*, pod red. Mariana Stolarczyka, Agnieszki Kawalec, Jerzego Kuzickiego, Rzeszów 2011, ss. 600. Łącznie jestem współredaktorem czterech prac zbiorowych. Poza wyżej wymienionymi należałem do komitetu redakcyjnego opracowania *Szkice z dziejów Polski południowo-wschodniej i Europy XIX i XX w. Prace uczniów ofiarowane w sześćdziesiątą piątą rocznicę urodzin Profesora Mariana Stolarczyka*, pod red. Andrzeja Bonusiaka, Edyty Czop, Jerzego Kuzickiego, Przemyśl 2005, ss. 238. Moje zainteresowania tematyką galicyjską stały się przyczyną wstąpienia do Międzynarodowego Zespołu Badawczego „Galicja 1772-1918” oraz do Rady Naukowej nowopowstałego czasopisma „Galicja. Studia i Materiały”. Z racji zainteresowań tematyką zmartwychwstańczą współpracowałem również ze Szkołą Wyższą im. Bogdana Jańskiego. Więcej informacji o współpracy naukowej i udziale w projektach badawczych zawarłem w załącznikach nr 7 i nr 8. Załącznik nr 6 zawiera również dane dotyczące mojej działalności dydaktycznej.

Prezentowane wyżej moje zainteresowania badawcze znalazły odzwierciedlenie w publikacjach naukowych (załącznik nr 4). Efekty własnych badań prezentowałem również podczas wystąpień na konferencjach krajowych i międzynarodowych. Łącznie wzięłam udział w 16 konferencjach krajowych oraz 14 międzynarodowych, wśród nich 3 odbyło się w różnych ośrodkach zagranicznych. We wszystkich brałem czynny udział, wygłaszając przygotowane referaty naukowe. Wykaz konferencji umieściłem w załączniku nr 10. Wykaz kwerend zagranicznych, grantów i staży naukowych w załączniku nr 7.

Rzeszów, 2015-03-10

podpis